

**RĂDĂCINILE IDEOLOGICE
ALE LUI CIORAN**

Teza a fost susținută în aprilie 2009 la Universitatea din București. Din comisie au făcut parte:

Prof.univ.dr. Liviu Papadima – președinte
Prof.univ.dr. Florin Mihăilescu – conducător doctorat
Prof.univ.dr. Ion-Bogdan Lefter – membru
CS II Mariana Ionescu – membru
Conf.univ.dr. Diana Câmpan – membru

MARA MAGDA MAFTEI

**RĂDĂCINILE IDEOLOGICE
ALE LUI CIORAN**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2016

Colecția FILOLOGIE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MAFTEI, MARA MAGDA

Rădăcinile ideologice ale lui Cioran / Mara-Magda Maftei. - București :
Editura Universitară, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-0467-1

821.135.1.09 Cioran,E.

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062804671

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2016

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

CAPITOLUL 1

LUMEA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA 1918 – 1944 ...	7
1. Climatul economico-social, politic și ideologic.....	7
2. Democrație vs. autoritarism.....	18
3. Filosofia și politicianismul “tinerei generații”	49

CAPITOLUL 2

UN CIORAN DOCTRINAR ȘI IDEALIST	86
1. Cioran pesimist și optimist – lecturile sale filosofice	86
2. Totalitarism și liberalism în scrierile cioraniene.....	117
3. Originea ideatică a tarelor românești identificate de către Cioran	136
4. Scepticismul lui Cioran. Poporul român față în față cu națiunile	154
5. Până unde este Cioran elevul fidel al lui Nae Ionescu....	172

CAPITOLUL 3

RELAȚIILE PRIVILEGIATE. PERIOADA ROMÂNEASCĂ	190
1. Ce a reținut și ce a proiectat Cioran din ideologia generației sale	190
2. Cioran și Mircea Eliade	193
3. Cioran și Eugen Ionescu	216
4. Cioran și Constantin Noica	231
5. Cioran și Mircea Vulcănescu.....	246
6. Petru Comarnescu și Mihail Sebastian – raportori ai fenomenului „tinerei generații”	251

CAPITOLUL 4	
CIORAN ȘI GENERAȚIA LUI ÎN EXIL	271
1. Despărțirea de istoria românească	271
2. Foști naționaliști în fața comunismului românesc și a stângii occidentale	278
3. Memorialistica tinereții și a exilului	294
4. Cum s-a rezolvat problema ființei românești – Cioran și Noica	307
CAPITOLUL 5	
DIN PERSPECTIVA TIMPULUI	318
1. Ființa românească și destinul ei politic în învățăturile naeionesciene. Moștenirile „tinerei generații” exilate	318
2. Raportul lui Cioran cu Istoria. Scrierile franceze.....	329
3. Unitatea „tinerei generații” – schimbul epistolar.....	342
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	351

CAPITOLUL 1

LUMEA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA 1918 – 1944

1. Climatul economico-social, politic și ideologic

Dacă ar fi să ne gândim la istoria României moderne, perioada interbelică a fost una dintre cele mai efervescente, tensionate politic, dar prospere din punct de vedere cultural. De la lupta partidelor politice, varietatea ideologică, repercusiunile sociale, până la intensitatea producțiilor culturale, fiecare aspect perfect interconectat, toate au construit împreună o realitate interactivă. Perioada febrilă debutează cu anul creării României Mari, 1918 și se încheie cu cel al începerii instalării propriu-zise a comunismului, 1944. Aproape treizeci de ani în care democrația și autoritarismul au fost exersate din plin culminând cu crearea unei generații care s-a balansat între cele două extreme, ani în care, nu fără a uita de multe metehne românești, am putea spune că această țară a încercat să se apropie de modelul occidental al capitalismului.

În 1918, România a moștenit trei provincii cu un potențial economic diferit, Transilvania, Basarabia și Bucovina. Populația era predominant rurală iar un procent suficient de mare, 28,1% de altă origine decât românească și indiferentă unirii. Care au fost oare costurile acestei uniri? A început odată cu acest moment de fapt declinul României? Unificarea s-a făcut oarecum automat, recurgându-se la centralizarea prin legi, reforme, fără a se ține cont de crizele regionale ale provinciilor anexate. Deziluzia a fost mare pentru autoritățile locale românești ignorate de cele de la centru, care au înțeles că anumite persoane au

beneficiat de această șansă internațională acordată României. Totodată, de la acel moment începe să ia amploare problema integrării minorităților și a recunoașterii drepturilor acestora, dar mai ales a celei evreiești. Dând dovadă de o oarecare lipsă de intuire a turbulențelor politice ulterioare, Ionel Brătianu neagă la acea dată existența oricăror probleme evreiești pentru economia românească și refuză să semneze tratatul de la Saint-Germain cu Austria la 10 septembrie 1919. Politicienii români considerau naturalizarea minorităților de la sine înțeleasă.

Dar în ciuda tuturor dificultăților inerente unei asemenea decizii politice de amploare, anul 1918 a însemnat pentru România o necesară intrare în contemporaneitate, în ceea ce privește maturizarea sistemului politic, legislativ, educațional, iar în pas cu timpurile se echivala atunci, ca și acum, în pas cu forme, chiar dacă incipiente în cazul nostru, ale capitalismului și ale liberalismului ca ideologie. Dovadă că după 1918 s-a întărit poziția partidului liberal, care „a cârmuit cu autoritate între 1922-1928 (cu o întrerupere între martie 1926 și iunie 1927) și 1933 – 1937. Perioada 1922 – 1926 a fost probabil epoca celor mai mari succese liberale, guvernul lui I.I.C. Brătianu rezolvând cu pricepere problemele dificile ale organizării noului stat întregit”¹; liberalismul este așadar principalul curent de gândire economică, contribuind la întărirea poziției economice a burgheziei naționale, în special a mării burghezii industriale și financiare. Liberalismul din perioada interbelică a preluat de la liberalismul românesc anterior cel puțin trei elemente de bază: ideea conform căreia proprietatea privată este temelia liberei inițiative și a deplinei libertăți de mișcare a agenților economici, ideea industrializării României și a protejării ei de concurența străină și ideea priorității intereselor naționale față de capitaliștii străini. Comparând principiile liberalismului tradițional din secolele XVIII – XIX cu realitățile economice și sociale ale României interbelice, promotorii români ai liberalismului din

---

¹ V. Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 205

această perioadă accentuează implicarea statului în sprijinirea procesului de industrializare a țării, justificând astfel intervenționismul statal, chiar și unele elemente de dirijism și luarea în considerare a unor probleme sociale, ce au apărut ca urmare a unor efecte negative ale economiei de piață: șomaj, sărăcie, inegalități în venituri. E timpul când M. Manoilescu spunea că forma regenerată a liberalismului se va numi neoliberalism.

În viziunea neoliberalismului românesc intervenția statului, dirijismul, nu suprimă libertatea agenților economici. Orientarea activității inițiativei particulare se făcea în concordanță cu interesul general al economiei țării. M. Manoilescu remarca prezența unui protecționism exagerat, întreținut prin taxe vamale și taxe speciale care ajungeau uneori la 100% din valoarea mărfurilor importate. Protecționismul prea exagerat făcea ca produsele industriale românești să nu fie competitive pe piața mondială, astfel M. Manoilescu preciza: “produsele industriale românești ar trebui să fie în genere mai ieftine decât cele ale străinătății, iar nu mai scumpe, așa cum sunt azi”². Dar majoritatea promotorilor neoliberalismului românesc considerau că politica externă a liberului schimb era nepotrivită pentru țările subdezvoltate (gen România), care doreau să se industrializeze și să-și consolideze independența economică, preconizând politica economică externă protecționistă pentru România interbelică.

În orice caz, gândirea economică neoliberală din România interbelică se deosebește substanțial de neoliberalismul european, apropiindu-se mai mult de orientarea dirijistă, prin metodele de rezolvare a problemelor economice, mai ales intervenția masivă a statului și protecționismul vamal. Gândirea neoliberală apără economia modernă de piață bazată pe proprietatea privată și libertatea de acțiune a agenților economici, fără însă a absolutiza aceste două trăsături care generează anarhie și preconizând intervenția masivă a statului în economie, atât în legătură cu dezvoltarea industriei naționale și protejarea ei de concurența

---

² M. Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1942, p. 382

străină, cât și pentru înfăptuirea echilibrului social pe plan intern, precum și sporirea eficienței comerțului exterior al României prin dirijism. Gânditorii liberali au militat pentru industrializarea masivă a României, exacerbând rolul major al burgheziei în sistemul economic și implicit politic, chiar dacă la noi burghezia era un fenomen artificial, creată fiind de câțiva oameni care au vrut cu tot dinadinsul să translateze ideile liberale și clasa sa reprezentativă într-o țară preponderent agrară, unde burghezia nu exista ca și clasă socială. S-a scris adesea în presa vremii, mai ales din partea susținătorilor tradiționalismului, că burghezia nu are rădăcini istorice la români, căci nu existau condițiile economice pentru crearea ei.

Un alt aspect foarte important al acestei perioade este reprezentat de votarea legii agrare din 1921, care desființa marea proprietate, România devenind o țară de mici proprietari. La această reformă se adaugă votarea constituției din 1923, o înfăptuire liberală și democratică (“documentul oficial de naștere a neoliberalismului românesc”, după cum bine sesizează Șt. Zeletin, document ce legitimează „intervenția puterii în stat și concepția libertăților individuale ca funcții sociale”³), care va rămâne în vigoare până în 1938, odată cu instalarea dictaturii regale. Punctele de vedere ale specialiștilor sunt diverse, atât în ceea ce privește măsurile liberale, cât și cele ale partidelor de opoziție. Z. Ornea scrie în *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, despre dictatura liberală și interesele personale pe care liberalii le-au urmărit în permanență, fiind prea puțin interesați de bunul mers al statului român. Pe de altă parte, V. Georgescu acuză în *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre* partidul de opoziție al acestei perioade, și anume

---

³ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul, studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, Editura Scripta, București, 1992, p. 96. *Neoliberalismul* a apărut în 1927 și poate fi socotit drept un volum care a surprins foarte bine realitatea economică, socială și politică a perioadei interbelice, fiind consacrat fenomenului burgheziei românești; autorul demonstrează calitatea de import a acesteia, o creație artificială, o clasă nouă pentru o ideologie nouă dominantă

Partidul Național Țărănesc de acceptarea venirii în țară a regelui Carol al II-lea în 1930 și de alianța cu Legiunea în 1937.

Perioada interbelică prin dominația liberalismului a condus la ascensiunea burgheziei autohtone grație formulei autarhice „prin noi înșine”, și la reducerea numărului moșierimii datorită reformei agrare, moșierime de origine românească și care urmărea menținerea țării într-un tradiționalism adesea incomod pentru o națiune în secolul al XIX-lea. Existența altor partide politice, Liga Apărării Național Creștine a lui A. C. Cuza, Partidul Poporului al lui Averescu, Partidul Național Democrat al lui Iorga, Partidul Național-Creștin al lui Goga/Cuza, antiliberale, poate să confirme crearea unui cadru măcar semi-democratic, care încerca să contracareze monopolul liberal politic și economic. Politic, deoarece liberalii erau autorii reformei agrare, ai universalizării dreptului de vot pentru bărbați și economic, căci controlau organismele economice centrale, BNR, Banca românească, Banca generală, Societatea națională de credit industrial, întreprinderi cu profil industrial etc. Monopolul liberal, acuzat că ar fi ținut țara sub dictatură și că ar fi aplicat metode anti-democratice spre consolidarea propriei poziții ia sfârșit în noiembrie 1928 când la putere vine Iuliu Maniu. În vremurile în care se aștepta foarte mult ca democrația să-și spună în sfârșit cuvântul, întreaga conjunctură internațională, importată implicit în România, devenea ostilă oricărui proces de democratizare. Partidul Național Țărănesc a promovat politica încurajării pătrunderii capitalului străin în țară, dar dorind orientarea acestuia spre agricultură. Liberalii continuau însă să dețină controlul asupra economiei românești, iar capitalul străin a creat și mai multe tensiuni în soluționarea problemei evreilor ca minoritate care deținea un monopol al capitalului burghez. Chiar și până la dictatura regală, peisajul politic românesc din perioada 1918 – 1930 nu a fost unul prea stabil: „frecvente schimbări de guvern, fracționalismul partidelor și trecerea oamenilor politici de la un partid la altul”⁴. Așadar, întregul mediu politic și implicit

---

⁴ Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918 – 1930*, traducere din engleză de Vlad Russo, Editura Humanitas, București, 1998, p. 33

economic și social pregătea într-o oarecare măsură ascensiunea extremismului la rândul lui importat.

E o ironie, dar în România în perioada interbelică extrema stângă nu a avut niciun fel de popularitate, spre deosebire de alte țări aflate în Estul Europei precum Bulgaria sau Cehoslovacia. Partidul avea foarte puțini membri și chiar a fost scos în afara legii de către Gheorghe Gh. Mârzescu în 1924. Însă autoritarismul în România, într-o țară în care nu exista o tradiție în acest sens, va avea succes prin amploarea extremei drepte, cu un cult al conducătorului cum nu se mai manifestase până atunci pe plan politic național, în persoana lui Corneliu Zelea Codreanu, cel care a înființat Asociația Studenților Creștini și apoi împreună cu A. C. Cuza Liga Apărării Național-Creștine, iar în 1927 Legiunea Arhanghelului Mihail. Moartea regelui Ferdinand, în 1927, urmată de ezitățile politice ale țărăniștilor a creat mediul propice revenirii în țară a lui Carol al II-lea în 1930. Prea orgolioase pentru a stabili o alianță politică în vederea anihilării puterii regelui, partidele politice au creat încetul cu încetul contextul instalării dictaturii regale la 10 februarie 1938. Este interesantă forma de autoritarism promovată de către regele Carol al II-lea, care dizolvă partidele, dar permite exprimarea în presă a opiniilor pro sau contra situației politice autarhice, nefiind interesat de suprimarea oricărei păreri atâta vreme cât această opinie nu-i amenința poziția.

Din punct de vedere economic, România a fost în toată această perioadă de aproximativ treizeci de ani o mare producătoare și exportatoare de cereale, deși agricultura se afla într-o fază lentă de modernizare. Alianța cu Germania a oferit un atu economiei românești, aceasta fiind interesată de produsele agricole românești. Alături de “adoptarea legii privind organizarea și încurajarea agriculturii, ale cărei prevederi erau îndreptate împotriva pulverizării proprietăților create prin improprietărire”⁵, atât alianța cât și legislația de rigoare au reușit să impună agriculturii un ritm de creștere accelerat. În ciuda eforturilor

---

⁵ V. Georgescu, op. cit, p. 214

politicii protecționiste liberale, care a urmărit să încurajeze dezvoltarea industriei naționale mai ales prin capital autohton, România a rămas o țară preponderent agrară în toată această perioadă, cu o populație în mare parte rurală, care trăia prost. România Mare a fost făurită de politicieni care au crezut și luptat pentru acest ideal și în numele unei democrații liberale, dar care să încurajeze în primul rând dezvoltarea prin capital autohton, recurgând bineînțeles la împrumuturi externe. Protecționismul economic din punct de vedere teoretic nu poate fi corelat cu liberalismul și democrația, dar date fiind împrejurările economice precare ale României nou formate o astfel de politică se justifica în amănunțime. Orice țară capitalistă, pornind de la exemplul Angliei s-a dezvoltat inițial prin promovarea protecționismului și abia după consolidarea industriei naționale a trecut la practicarea liberului schimb. Acest model vroiau să îl practice și liberalii români. Întrebarea care se pune este următoarea: a fost România în această perioadă, până la declararea dictaturii regale din 1938 o țară democrată?

Dacă ar fi să ne gândim la două momente cruciale în politica și implicit istoria României interbelice, am puncta misiunea liberală de a forma România Mare, chiar dacă nu fără a avea câștiguri personale, și dorința lui Carol al II-lea de a obține puterea mai mult din teribilism politic decât din convingeri proprii, dintr-un fel de infantilism avansat; regele nu era antisemit sau naționalist convins, dar și-a atribuit puterea executivă și pe cea legislativă, trezindu-se deodată descoperit în plin câmp politic, neavând abilitatea unui Brătianu sau a lui Maniu de a jongla între marile puteri, deși a încercat și el același lucru arborând până la un punct neutralitatea pe scena internațională. Având de înfruntat dorința de putere a Mișcării Legionare, timp de doi ani, până în 1940, regele recurge în final la sprijinul Germaniei. În fața ostilității generale, a luptei pentru putere cu Garda de Fier, a neștiinței de a rezista Germaniei după Dictatul de la Viena, regele încredințează formarea unui nou guvern generalului I. Antonescu, care urmează să guverneze alături de Mișcarea Legionară formând la 14 septembrie 1940

statul național-legionar. Antonescu ar fi vrut să colaboreze cu partidele politice, dar acestea, fidele principiilor democrației, refuză să se asocieze unui regim de dictatură. Prin urmare, Antonescu apelează la Garda de Fier pentru a forma guvernul. Din acel moment încep disensiunile între mareșal și Horia Sima. Cu sprijinul lui Hitler, Antonescu scapă de Garda de Fier pe care o reduce la tăcere, iar la 14 februarie 1941 statul național-legionar este abrogat și începe dictatura militară. Foarte controversată personalitatea lui Antonescu chiar și astăzi la ani buni după moartea sa. Militar de carieră, el a crezut că îi poate întreține lui Hitler iluzia cum că ar fi de partea lui, urmărind în același timp să întregească România; a mizat pe aceeași politică seculară a românilor de balans între marile puteri în incapacitatea și incertitudinea unei decizii finale. Antonescu este privit astăzi ca acordând sprijin Germaniei. În acest context, anglo-americanii promit Regelui Mihai sprijin pentru răsturnarea guvernului și întoarcerea armelor, dar renunță temporar la planurile de a debarca în Balcani, lăsându-le rușilor această alternativă. Când Antonescu s-a trezit cu armata sovietică în țară era deja prea târziu. O neatenție în acele momente tensionate, când orice direcție era imposibil de precizat concret a adus în România o perioadă istorică de care mulți nu vor să-și mai aducă aminte. Timpul trece. Cu cea mai mare certitudine, dar e greu de precizat în favoarea cui. Mulți evrei și-au pierdut viața în perioada septembrie 1940 – august 1944, unii au fost salvați de la moarte prin anumite manevre ale lui Antonescu (a se vedea Teșu Solomovici, *Istoria Holocaustului din România. Transnistria și Transilvania de Nord*, Editura Teșu, București, 2006), alții au căzut pradă ignoranței istoriei.

România modernă a trecut de la data formării ei și până la instaurarea comunismului, într-o foarte scurtă perioadă, de la democrație la dictatura regală, la dictatura militară antonesciană și naționalismul extremei drepte, oprindu-se în final la extrema stângă. O concentrare de ideologii și politici care au făcut din această țară un actant și mai instabil pe plan internațional. În mare a fost vorba de fluctuarea între democrație și autoritarism.

Dacă democrația ar fi trebuit să dea putere poporului, autoritarismul a alocat puterea statului, reprezentat de către un individ, pentru așa-zisul bine al poporului. În fața acestei oscilații, apare întrebarea individului, perfect validă în oricare sistem: cine e stăpânul, eu sau statul? Liberalismul românesc interbelic, deși cu puternice accente de dirijism, s-a legiferat prin introducerea votului universal, prin înfăptuirea reformei agrare și prin adoptarea unei constituții pe măsură, care a dus însă și la emanciparea evreilor. Democrația a dat astfel un drept individului, indiferent de etnie, de a beneficia cât se poate de egal de proprietatea privată, de educația sa, de avantajele urmăririi interesului personal. Totodată, limita dintre democrație și autoritarism a devenit ușor de trecut datorită amplorii pe care o va lua problema gestionării drepturilor evreilor, cărora li s-a înlesnit accesul în arena electorală, interzis până atunci.

Dar atât democrația cât și autoritarismul a reprezentat dominația efectivă a unei clase în detrimentul alteia, a burgheziei care detrona monopolul moșierimii, urmată de supremația proletariatului odată cu venirea comunismului. Democrația în România interbelică nu era și nu putea fi una autentică, căci ea a apărut mai mult ca o consecință a ideologiei liberalismului. Datorită urmărilor ei imediate, și anume înavuțirea nesperată a unora în defavoarea altora, democrația nu a fost niciodată bine privită și primită la acea epocă. Autoritarismul inițiat la noi prin amploarea extremei drepte este evident anticapitalist. Unul încurajat de conjunctura europeană, de apropierea eronată și în același timp falsă de Germania, la care s-a adăugat amploarea șomajului, dar mai ales a antisemitismului. Condițiile istorice generate de unificarea României și curtarea Germaniei inițiată de către Carol al II-lea în scopul obținerii unui ajutor pentru a ieși din situația tulbură impusă chiar de el, ambele au creat mediul propice dezvoltării reacțiilor antisemite la un popor care nu a excelat niciodată în ură rasială. Tocmai de aceea credem că acest impuls a fost importat și implementat cu bună știință la noi de către Mișcarea Legionară, care s-a folosit de sărăcia tinerilor și creșterea numărului studenților evrei în universități, ca și de

amploarea pozițiilor economice ale evreilor pentru a impune un fals resentiment nativ contra evreilor. Ștefan Zeletin⁶ este de părere că, dimpotrivă, resentimentul împotriva evreilor a fost construit în timp, încă de la 1830 când negustorii și cămătarii evrei au venit la noi cu mărfuri de peste hotare, distrugând vechile familii boierești. Cea mai mare parte a capitalului infuzat în perioada capitalismului românesc este străin, nu autohton, poate de aceea strădania liberalilor de a crea un capitalism românesc cu capital național, de a impune, chiar dacă forțat printr-un protecționism adesea exagerat și neadecvat, formarea mediului concurențial propice dezvoltării unei economii cu infuzie mai ales autohtonă. Cele două direcții care vor răzbate mereu și în literatură în perioada interbelică sunt tradiționalismul alimentat de credința că sufletul român e pasiv în fața vremurilor, caracterizat prin „nepăsare, risipă, lipsa de sistem, de muncă metodică și încordată”⁷ (lentoare și dominație a populației rurale care îl determină pe Cioran să numească poporul român popor de țărani) și modernitatea inaugurată de către generația Junimii și continuată politic de către partidul liberal. De asemenea, Șt. Zeletin acuză evreii de aducerea la noi a capitalului străin ca reprezentanți ai burgheziei: „la începutul erei noastre burgheze, evreii au venit la noi ca supuși străini, mânuind un capital străin, cu care ei au pornit procesul de distrugere a vechiului nostru regim agrar”⁸.

Partidele erau conștiente de necesitatea consolidării unui stat proaspăt unificat și slab integrat, dar prin reformele create au acordat tot mai multă putere țăranilor și minorităților. De tratament superficial și eronat aplicat de către partidele politice statutului evreilor în România, s-a prevalat Mișcarea Legionară, care urmărea, susținea ea cu entuziasm, același program de

---

⁶ Procesul cărții lui Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, îl va face Constantin Noica în articolul *Burghezia*, inclus în volumul *Manuscrisele de la Câmpulung. Reflecții despre țăranime și burghezie*, notă asupra ediției de Vlad Zografi, Editura Humanitas, București, 1997

⁷ Șt. Zeletin, op.cit, p. 47

⁸ Ibidem, p. 114

consolidare a națiunii, folosind drept argument amenințarea evreiască și cea comunistă pentru a-și crea întâi de toate popularitate în rândul tinerilor. De aceea se poate trage concluzia că statul național român a fost creat de mari politicieni și intelectuali din vechea generație, iar naționalismul reacționar a reușit dezmembrarea țării proaspăt unificate, alimentându-se cu antisemitism și anticomunism la început, operă a tinerei generații, care dorea prin orice mijloace să scoată țara din anonimat. Ca reacție la demonstrațiile comuniste, susținute prin mizeria și sărăcia unei pături nu prea importante a populației, dat fiind faptul că țara era slab industrializată, Codreanu scria: „Ce facem dacă vin bolșevicii peste noi?”⁹. Părea utopic atunci strigătul lui propagandistic, dar a devenit nu peste mult timp un adevărat dezastru cotidian. În România postbelică, bolșevismul se dezvolta ca o amenințare în nord-estul Basarabiei și al Moldovei (Codreanu observă astfel de manifestații la Iași), fiind reacția, în general, a evreilor ruși. Bolșevismul era destul de anemic la acea vreme în România. Nimeni din generația anilor douăzeci și nici chiar treizeci nu ar fi avut intuiția să prevadă o aderență atât de mare a înclinațiilor comuniste într-o țară care se pregătea, ce-i drept tardiv și greu, pentru propensiuni capitaliste. Naționalismul ostil evreilor are însă la noi o istorie care descinde până la V. Conta, Slavici, Alecsandri, Eminescu și junimism, dar nu ia forme radical politice decât odată cu amploarea extremismului de dreapta având drept cauză luarea în stăpânire a capitalului de către evrei.

În perioada interbelică românească se poate spune că s-au confruntat două naționalisme, cel burghez, al cărui promotor este Ion Brătianu, și naționalismul care miza pe tradiționalism, agrarianism, autohtonism și antisemitism inițiat de către M. Eminescu și continuat sub formă politică de către Mișcarea Legionară. Originile capitalismului românesc nu se află în liberalismul importat care și-a creat fals o clasă conducătoare, ci

---

⁹ C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, Editura Totul pentru țară, Sibiu, 1936, p. 9

în ambiția unor intelectuali și politicieni români de a unifica țara, de a urma calea occidentală și de a scoate apoi România din izolarea economică și din autarhismul ei caracteristic. Au avut însă de înfruntat multe piedici din interior. Pe de altă parte, extremismul s-a născut din mizeria țăranilor, din incapacitatea de gestionare a problemei evreilor, din politica pronazistă a lui Carol al II-lea și a lui Antonescu, chiar dacă nu din convingeri proprii, ci din antrenarea într-o neutralitate prost jucată. O altă explicație pentru care antisemitismul a luat amploare în perioada interbelică, iar acțiunile Gărzii de Fier au avut succes, mai ales printre tineri, ne-o furnizează sociologul Șt. Zeletin: „cu cât ne ridicăm mai sus, spre funcțiile de conducere, cu atât numărul românilor scade, cu cât ne coborâm însă mai jos, spre munca brută, cu atât se înmulțesc românii, atingând majoritatea. Înșiși acei puțini români care au încăput în funcțiile de conducere ocupă situații secundare, de subalterni: contabili, corespondenți, etc.; nu e nici un director român, iar în bănci nu se află nici un funcționar român”¹⁰.

Lumea românească interbelică, agitată și prinsă între democrație și autoritarism, ambele fără rădăcini istorice, avea totuși să formeze o generație mistică, încrezătoare în revolverul lui Codreanu și vorbele lui Nae Ionescu, amândoi urmărindu-și de fapt interesele personale.

2. Democrație vs. autoritarism

A fost lung drumul ideologiei liberale, de la ideile filosofice ale lui John Locke, cele economice ale lui Adam Smith trecând prin modele ale comportamentului uman așa cum au fost ele conturate de către Machiavelli, Thomas Hobbes, Voltaire. Cu toții insistă asupra caracterului indivizibil care își urmăreau cu perseverență interesul personal; de pe urma egoismului acestora, a încercării lor de a-și maximiza averea, beneficia în cele din urmă întreaga societate. Un astfel de model a luat în cele din

---

¹⁰ Șt. Zeletin, op.cit., p. 180

urmă forma unei clase întregi, cea a burgheziei, care s-a naturalizat încetul cu încetul în forme ale capitalismului occidental. La noi mai întâi a fost importată ideologia, după care a apărut necesitatea creării clasei în sine, căci moșierimea reprezenta autohtonismul, societatea agrară, depășită din punct de vedere istoric. În zilele noastre, liberalismul este curentul cel mai popular pe scena politică internațională, excesele sale fiind ajustate de către partidele social-democrate, care câștigă popularitate în momentul în care liberalismul nu ia în calcul consecințele sociale dure, mizeria celor mulți, în favoarea câtorva înavuțiți ai sistemului.

Două întrebări apar cu stringență în perioada interbelică românească: cât de democratic era fondul politic la acea dată și de ce autoritarismul a avut câștig de cauză în plin proces de construcție a capitalismului? Din punct de vedere ideatic, intelectualii vremii erau democrați și liberali în gândire, crescuți în mare parte sub influența junimismului și a mediului occidental. Politic vorbind, introducerea votului universal, realizarea reformei agrare și pluripartitismul, toate pregăteau un teren democratic pentru România interbelică; existau evident și minusuri, monopolul liberal care își adjudecase o mare parte din pozițiile politice și economice.

România interbelică și până la instaurarea comunismului nu a beneficiat de terenul propice dezvoltării unui capitalism autentic. Istoric vorbind era imposibil. De-abia odată cu Unirea de la 1918 s-au trasat granițele în interiorul cărora trebuia să se creeze o nouă orânduire socială și o nouă ideologie. Era necesar acest nou mers în pas cu modernitatea, iar modernitatea economică era capitalistă și ideologic liberală. Ne aflam aproape de aceste ingerințe prin năvala capitalului străin pe o piață neexplorată, dar totuși departe prin menținerea unor structuri și a supremației unei clase arhaice. Nici pentru autoritarism nu existau rădăcini istorice. Un popor cuminte, incapabil de resentimente rasiale. De fapt, în România, în acea perioadă prima sentimentul naționalismului. Realizarea unirii însemna și conservarea României în granițele nou impuse. Partidul liberal

promova un naționalism axat pe ascensiunea necesară a burgheziei autohtone, pe crearea acesteia înainte de toate. Contraponderea acestuia, naționalismul reacționar, fixist în autohtonismul său, cu accese antisemite, își are punctul de plecare în M. Eminescu, dar va fi adus pe plan politic, succesiv prin Carol al II-lea, prin Antonescu și setea de putere a Gărzii de Fier, adevărata întruchipare a extremismului românesc la acea dată. Liantul între aceste trei forme de naționalism este întruchipat de amploarea antisemitismului. Cauzele și evoluția acestuia sunt interesante de urmărit. Dar mai înainte de toate, mă interesează cum era gândită și împărțită societatea românească de către intelectualii români. Până la delimitarea și argumentarea democrației politice, a naționalismului liberalilor și cel al reacționarilor „patrioți”, trebuie să vedem cum arăta lumea românească a ideilor în acea perioadă controversată.

În secolul al XIX-lea, democrație înseamnă naționalism, căci după moartea marilor imperii, fiecare fost stat vrea să se reîntregească. Nu are forță expansionistă, monarhică și mizează pe voința generală a poporului de a alege în libertate. În acest context, democrația naționalistă funcționează pe principiul egalitarismului. Democrația propovăduiește egalitatea în drepturi la fel precum autoritarismul, numai că doar o anumită clasă beneficiază de acest egalitarism. Date fiind structura autarhică și autohtonismul românesc, grelele încercări de așezare ale democrației pe fâgaș normal pot fi bine justificate.

Democrație vs. autohtonism în presa literară interbelică

Glisarea între democrația politică și autoritarismul, în special al Gărzii de Fier, care miza pe ortodoxism, autohtonism, menținerea în tradiționalism, se alimentează din publicistica contemporană. Această interdependență este mai ales creată de personalități românești, care întruchipau modelul tipic balcanic al personalității cu potențial politic, economic și cultural, omul universal, care conecta toate domeniile și transfera influența dintr-o zonă în alta, de tipul lui Iorga, Crainic, Nae Ionescu, mai